

- Townsend, J. (2012), *Beyond Boundaries Participant's Guide: Learning to Trust Again in Relationships*, Zondervan, Miami.
- Tulup'yeva, T. V. (2006), Psychological defense and personality in the youth [Psikhologicheskaya zaschita i osobennosti lichnosti v yunosheskom vozraste], *Trudy SPIIRAN – The proceedings of Saint-Petersburg Institute for Informatics and Automation of Russian Academy of Science*, No. 3 Vol. 2, p. 224–243.
- Weinhold, B. K. & Weinhold, J. B. (2008), *Breaking Free of the Co-dependency Trap*, New World Library, Novato.

Надійшла до редколегії 15.04.2015

УДК 159.923

Д. С. Волков, С. В. Ноздрін

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. Проаналізовано сучасний стан вищої освіти в Україні. Досліджено індивідуально-психологічні особливості обробки інформації студентами вищих навчальних закладів. Визначено взаємозв'язки між особливостями обробки інформації, рівнем стресостійкості та соціальної адаптації, показниками мотивації на досягнення успіху. Встановлено прямі взаємозв'язки між показниками нейротизму та соціальною дезадаптацією, абстрактно-довільним типом засвоєння інформації; екстраверсії та абстрактно-послідовним типом засвоєння інформації, рівнем стресостійкості та соціальної адаптації. Зворотні кореляційні зв'язки виявлено між показниками нейротизму та конкретно-послідовним типом засвоєння інформації; між показниками екстраверсії та абстрактно-довільним типом засвоєння інформації. З огляду на результати дослідження можемо стверджувати про важливість діагностування показників темпераменту для визначення таких індивідуально-психологічних особливостей, як показники стресостійкості та соціальної адаптації, мотивації на досягнення успіху, тип засвоєння інформації, важливих для успішного навчання у вищій школі.

Ключові слова: студент, ВНЗ, темперамент, обробка інформації, адаптивність, стресостійкість, навантаження.

Аннотация. Проведен краткий анализ современного состояния высшего образования в Украине. Исследованы индивидуально-психологические особенности обработки информации студентами высшей школы. Результаты исследования показали взаимосвязь между особенностями обработки информации, уровнем стрессоустойчивости и социальной адаптации, показателями мотивации на достижение успеха. Установлены прямые взаимосвязи между показателями нейротизма и социальной дезадаптацией, абстрактно-произвольным типом усвоения информации; экстраверсии и абстрактно-последовательным типом усвоения информации, уровнем стрессоустойчивости и социальной адаптации. Обратные корреляционные связи определены между показателями нейротизма и конкретно-последовательным типом усвоения информации; между показателями экстраверсии и абстрактно-произвольным типом усвоения информации. Полученные результаты исследования дают возможность утверждать о необходимости диагностирования показателей темперамента для определения таких индивидуально-психологических особенностей, как показатели стрессоустойчивости и социальной адаптации, мотивации на достижение успеха, тип усвоения информации, которые являются важными для успешного обучения в высшей школе.

Ключевые слова: студент, вуз, темперамент, обработка информации, адаптивность, стрессоустойчивость, нагрузки.

Розбудова системи освіти, її докорінне реформування – основа створення інтелектуального, культурного та духовного потенціалу українського народу, виходу вітчизняної науки, техніки та культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні (Boyko, 1999; Dmitriev, 2002).

Протягом останніх років система вищої освіти України перебувала у стані, що не задовольняв повністю вимог, які постають в умовах розбудови державності, культурного та духовного відродження українського народу. Вияв цього передусім – невідповідність рівня освіти запитам особистості, суспільним потребам та світовим досягненням людства; знищення соціального престижу освіченості й інтелектуальної діяльності; спотворення цілей і функцій освіти; бюрократизація всіх ланок освітньої системи (Boyko, 1999; Kondratova, 1999; Liakhov, Vchitel, 2001). Намагаючись подолати негативні тенденції освітньої сфери, Україна вибрала європейський шлях розвитку. Це означає, що прагнення нашої держави до європейської інтеграції суттєво впливають на всі сфери життєдіяльності, зокрема і на вищу освіту. Наразі чітко окреслено орієнтири на входження України до освітнього та наукового простору Європи та всього світу, активно здійснюють модернізацію освітньої системи у контексті європейських та світових вимог, наполегливо працюють над приєднанням до Болонського процесу (Minka, Ohromiy, Nozdrin, 2011).

Проаналізувавши Болонську декларацію, можемо стверджувати, що мета освіти – усебічний розвиток людини, її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних і патріотичних якостей; формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору; збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу; підвищення освітнього рівня молоді; підготовку кваліфікованих фахівців (Joint Declaration of European Ministers of Education, 1999). Вища освіта спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначати темпи та рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу, формування інтелектуального потенціалу нації та всесторонній розвиток особистості як найвищої цінності суспільства.

У зв'язку з вищевказаним треба зауважити, що навчання у вищому закладі освіти для сучасної молоді людини – це один із найважливіших періодів її життєдіяльності, особистісного розвитку та становлення як фахівця з вищою освітою.

Пошук шляхів успішної адаптації до змінених соціальних умов та нового формату навчальної діяльності є нагальною проблемою для кожного абітурієнта (Mamayev, Degtyarev, Dobryk, 1996). За час навчання в університеті у житті студентів відбуваються значні зміни як психологічного, так і соціального плану, зокрема якісний стрибок від позиції школяра до соціально-психологічної позиції майбутнього фахівця з вищою освітою (Plotnikova, 2001; Ohromiy, Nozdrin, 2012). Тому вважаємо, що спроможність адаптуватися до нових умов навчання, долати труднощі, віднайти своє місце у новому колективі та життєвому просторі – вирішальні чинники вдалого розвитку кожного студента.

Спираючись на дослідження таких вчених, як Б. Г. Ананьєв, П. Я. Гальперін, С. Л. Рубінштейн та ін., зауважимо, що для успішної діяльності, зокрема адаптації до умов навчального процесу вищої школи, розвитку професійної цілеспрямованості й особистісних рис студентів, важливі такі індивідуально-психологічні особливості: показники роботи нервової системи, психічні процеси та стани, темпераментно-характерологічні показники, рівень стресостійкості та мотивації тощо (Makarenko, Voronovskiy & Panchenko, 1991; Mamayev, Degtyarev & Dobryk, 1996).

Багато науковців (Є. П. Ільїн, І. П. Павлов, Ж. Піаже, Б. М. Теплов та ін.) вивчали особливості роботи вищої нервової діяльності у різних сферах життєдіяль-

ності (Egorov, 2007; Pyin, 2011; Ohromiy & Kasuga, 2014). Можемо стверджувати про наявність прямого взаємозв'язку між роботою нервової системи та успішністю у певній діяльності. Чим швидше проходять нервові процеси у корі головного мозку, тим легше людина може переключатись на різні види діяльності, тим кращі її адаптаційні можливості до стресів та здатність до швидкого інтелектуального розвитку.

Також під час організації навчальної та трудової діяльності важливу роль, як зазначає І. П. Павлов, відіграє темперамент (Pavlov, 1952). Відповідно темперамент відображає рівень та швидкість виконання людиною певного виду діяльності, завдань або засвоєння матеріалу (Klimov, 2010; Strelau, 1998). Кожен із типів темпераменту має свої як позитивні, так і негативні ознаки (Strelau, 1998). Темперамент як прояв властивостей нервової системи відображається у діяльності і є прямим показником активності вищих нервових процесів людини (Akimov, 2012; Egorov, 2007). Звідси випливає, що особливості роботи нервової системи зумовлюють якість та специфіку роботи психічних процесів та станів, і, зокрема, таких психологічних особливостей особистості, як адаптаційні можливості, рівень стресостійкості, успішність в оволодінні навичками, особливості формування мотиваційної структури тощо.

В окремих психологічних дослідженнях розглядають питання адаптації молоді до навчання у вищих навчальних закладах (Kondratova, 1999; Mamayev, Degtyarev & Dobryk, 1996). Увага дослідників в основному зосереджена на вивченні різноманітних факторів, у тому числі й особистісних властивостей, які зумовлюють процес адаптації або дезадаптації першокурсників (Plotnikova, 2001).

Як влучно зауважував Г. Сельє, стресори є всюди у нашому житті. Багато стресорів ми не помічаємо свідомо, але вони так чи інакше впливають на нашій фізичний і психічний стан (Selye, 1975). Тому ми можемо припустити, що і період навчання у вищому навчальному закладі можна розглядати як стресогенний фактор.

Потреба в самоактуалізації, самореалізації та індивідуальному розвитку (самовдосконаленні) означає активне формування своїх здібностей та їх подальше удосконалення. Вона пов'язана з мотивацією досягнення та потребою у визнанні та соціальній адаптації як члена академічної або професійної групи, як члена суспільства загалом. Проблема самоактуалізації студентської молоді має важливе соціальне значення, тому що є детермінантою не тільки особистісного розвитку та самореалізації студента, але й соціальної результативності та професіоналізму особистості (Mamayev, Degtyarev & Dobryk, 1996).

Постановка проблеми. Перехід до Болонської системи навчання автоматично викликав ряд змін у системі навчального процесу вищих навчальних закладів. Змінено критерії оцінювання знань студентів та обсяг навчальних навантажень, до яких студенти мають звикнути. Період адаптації студентів, пов'язаний зі зламом колишніх шкільних стереотипів, спочатку може спричинити низький рівень успішності та труднощі у соціальних відносинах. Студентам доводиться виконувати завдання, до яких вони недостатньо підготовлені. Тому не всі студенти можуть швидко адаптуватись до нових умов навчання у вищій школі та іноді залишають стіни вищого навчального закладу (Ohromiy, Tokmakova & Nozdrin et al., 2012).

Деякі дослідники (Н. А. Березовін, В. П. Казміренко, Т. І. Резнік) відмічають, що факт вступу до університету породжує надію на повноцінне та цікаве життя, зміцнює віру молоді людини у власні сили та здібності. Проте інколи можливе і швидке розчарування: виникає питання про правильність обрання навчального закладу, професії, спеціальності (Berezovin, 2009; Kazmirenko, 2004; Reznik, 2002). Наприкінці третього курсу студенти здебільшого професійно самовизначаються, однак навіть значна частина випускників не пов'язують своє професійне

майбутнє з отриманою спеціальністю у вищому навчальному закладі. У зв'язку з цим гостро постає проблема профорієнтації та профвідбору (Reznik, 2002).

З огляду на результати аналізу сучасного стану фізичного розвитку молоді у вищих навчальних закладах відзначимо тенденцію до дефіциту рухової активності молоді, яка складає 60–80% необхідного рівня для балансу нормального здоров'я та фізичного стану, наявність смертельних випадків на заняттях із фізичної культури, через підвищені вимоги до фізичних можливостей студентів, які студенти не завжди можуть виконати (Kovalenko, Kornatsky, 2011; Ohromiy, Kasuga, 2012; Ohromiy, Lagunov, Kes et al., 2012).

Проаналізувавши наукові джерела, вважаємо недостатнім вивчення індивідуально-психологічних особливостей студентів вищих навчальних закладів із Болонською системою навчання. Відповідно вплив індивідуально-психологічних якостей студентів на успішність у навчанні за кредитно-модульною системою організації навчального процесу не досліджено повною мірою.

Мета даної статті полягає у теоретичному аналізі та висвітленні результатів емпіричного дослідження індивідуально-психологічних особливостей обробки інформації студентами вищих навчальних закладів із кредитно-модульною системою навчання.

Методи дослідження. Для визначення особливостей обробки інформації студентами вищих навчальних закладів застосовано методи теоретичного аналізу багатодетермінованості та взаємовпливу різних індивідуально-психологічних особливостей, що дозволили розкрити особливості прояву темпераменту, стресостійкості та соціальної адаптації, мотивації на досягнення успіху та типу інформаційного засвоєння: для перевірки гіпотез дослідження – емпіричні методи, зокрема метододіку визначення типу темпераменту Г. Айзенка (модернізована Я. С. Янцуром); метододіку визначення стресостійкості та соціальної адаптації Г. Холмса та Р. Раге; метододіку діагностики на досягнення успіху Т. Елерса; метододіку визначення типу засвоєння інформації. Отримано валідні та репрезентативні результати щодо типу темпераменту, рівня стресостійкості та соціальної адаптації, рівня мотивації на досягнення успіху, типу засвоєння інформації.

За допомогою організаційних методів проведено порівняльний аналіз різних факторів для визначення взаємозв'язків, що вивчаються.

Вибірку емпіричного дослідження становлять 80 досліджуваних, студентів другого курсу віком 17–18 років факультету психології вищого навчального закладу, із них 24 хлопців та 56 дівчат. Тестування за методиками проводили в груповій формі перед початком занять у навчальній аудиторії.

Аналіз та обробка результатів. Обробку результатів дослідження здійснено математико-статистичними методами, визначення кореляції – методом рангової кореляції Спірмена; узагальнення результатів – інтерпретаційними методами (класифікація й узагальнення інтерпретаційних даних).

Результати дослідження.

1. Результати дослідження темпераменту за методикою Г. Айзенка (модернізована Я. С. Янцуром). Встановлено, що у 35% (28 осіб) переважає холеричний тип темпераменту, у 30% (24 особи) – меланхолічний тип, у 22,5% (18 осіб) – флегматичний і у 12,5% респондентів (10 осіб) – сангвіністичний відповідно.

Показник емоційної неврівноваженості мали 70% досліджуваних (56 осіб), емоційної врівноваженості – 30% респондентів (24 особи), високий показник екстраверсії – 56,25% (45 осіб), низький – 43,75% досліджуваних (35 осіб).

З огляду на результати застосованої метододіки зазначимо, що досліджувані можуть бути неуважними, запальними, швидкими, рухливими, мати високу збудливість та низьке гальмування нервових процесів, імпульсивними та тривожни-

ми. Такі результати зумовлені професійними, віковими та гендерними характеристиками досліджуваних.

2. *Результати дослідження стресостійкості та соціальної адаптації Г. Холмса та Р. Раге.*

Високі показники стресостійкості та соціальної адаптації мали 57,5% (46 осіб), порогові показники – 25% (20 осіб) та 17,5% респондентів (14 осіб) – низькі показники відповідно.

За даною методикою визначено, що серед досліджуваних переважає висока стресостійкість і соціальна адаптація, що підтверджує відсутність великої кількості стресогенних факторів, які можуть впливати на фізичне та психічне здоров'я.

3. *Результати дослідження мотивації на досягнення успіху за методикою Т. Елерса.*

Дуже високі показники мали 28,75% (23 особи), помірно високі показники – 36,25% (29 осіб), середні показники – 23,75% (19 осіб) та низькі – 11,25% (9 осіб) відповідно.

На основі цієї методики встановлено, що у респондентів переважають дуже та помірно високі показники мотивації на досягнення успіху, тому вони мають і правильну мотиваційну спрямованість, і прагнуть досягти успіху і високих результатів у будь-якій діяльності.

4. *Результати дослідження типу засвоєння інформації.*

Конкретно-довільний тип засвоєння інформації мали 40% (32 особи), абстрактно-довільний – 26,25% (21 особа), конкретно-послідовний тип мали 23,75% досліджуваних (19 осіб) і абстрактно-послідовний тип – 10% (8 осіб).

Серед досліджуваних відмічено тенденцію до наглядного або візуального запам'ятовування. Це означає, що їм краще отримувати інформацію у вигляді моделей, графіків, рисунків, ніж диктувати або розповідати матеріал.

Кореляційний зв'язок типу темпераменту із рівнем стресостійкості та соціальної адаптації, рівнем мотивації на досягнення успіху, типом засвоєння інформації наведено у таблиці.

Узагальнивши отриману емпіричну інформацію за всіма проведеними методиками, виділено основні шкали, за якими можливий взаємозв'язок. Це можна довести за допомогою математико-статистичного методу та методу рангової кореляції Спірмена.

Кореляції індивідуально-психологічних особливостей

Показник	Нейротизм	Екстраверсія
Стресостійкість та соціальна адаптація	0,311*	0,329**
Мотивація на досягнення успіху	0,188	0,114*
Конкретно-довільний тип	0,198	-0,056
Абстрактно-довільний тип	0,41**	-0,491**
Конкретно-послідовний тип	-0,272*	0,196
Абстрактно-послідовний тип	-0,145	0,274*

N=80; * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$.

Отже, проаналізувавши результати дослідження, виявлено певні кореляційні зв'язки між деякими індивідуально-психологічними особливостями особистості. Зокрема підтверджено пряму кореляцію між показниками нейротизму та стресостійкості та соціальної адаптації (де $r=0,311$ за $p \leq 0,05$) та показниками нейротизму та абстрактно-довільним типом засвоєння інформації (де $r=0,41$ за $p \leq 0,01$).

Установлено прямі кореляційні зв'язки між показниками екстраверсії та стресостійкістю та соціальною адаптацією (де $r=0,329$, зв'язок значущий за $p \leq 0,01$), та між показниками екстраверсії та абстрактно-послідовним типом засвоєння інформації (де $r=0,274$ за $p \leq 0,05$).

Доведено зворотні кореляційні зв'язки між показниками нейротизму та конкретно-послідовним типом засвоєння інформації (де $r = -0,272$ за $p \leq 0,05$), та між показниками екстраверсії та абстрактно-довільного типу засвоєння інформації (де $r = -0,491$ за $p \leq 0,05$) відповідно.

Інтерпретація результатів дослідження. У ході емпіричного дослідження визначено, що у досліджуваних переважають холеричний (35%) та меланхолічний (30%) типи темпераменту, відповідно переважна частина респондентів мають високі показники нейротизму.

За типом інформаційного засвоєння у досліджуваних переважає конкретно-довільний тип засвоєння інформації (40%); за рівнем стресостійкості та соціальної адаптації для більшості досліджуваних характерна висока стресостійкість та соціальна адаптація (57,5%). За показниками мотивації на досягнення успіху досліджувані (28,75%) мали дуже високі та помірно високі (36,25%) показники мотивації на досягнення успіху.

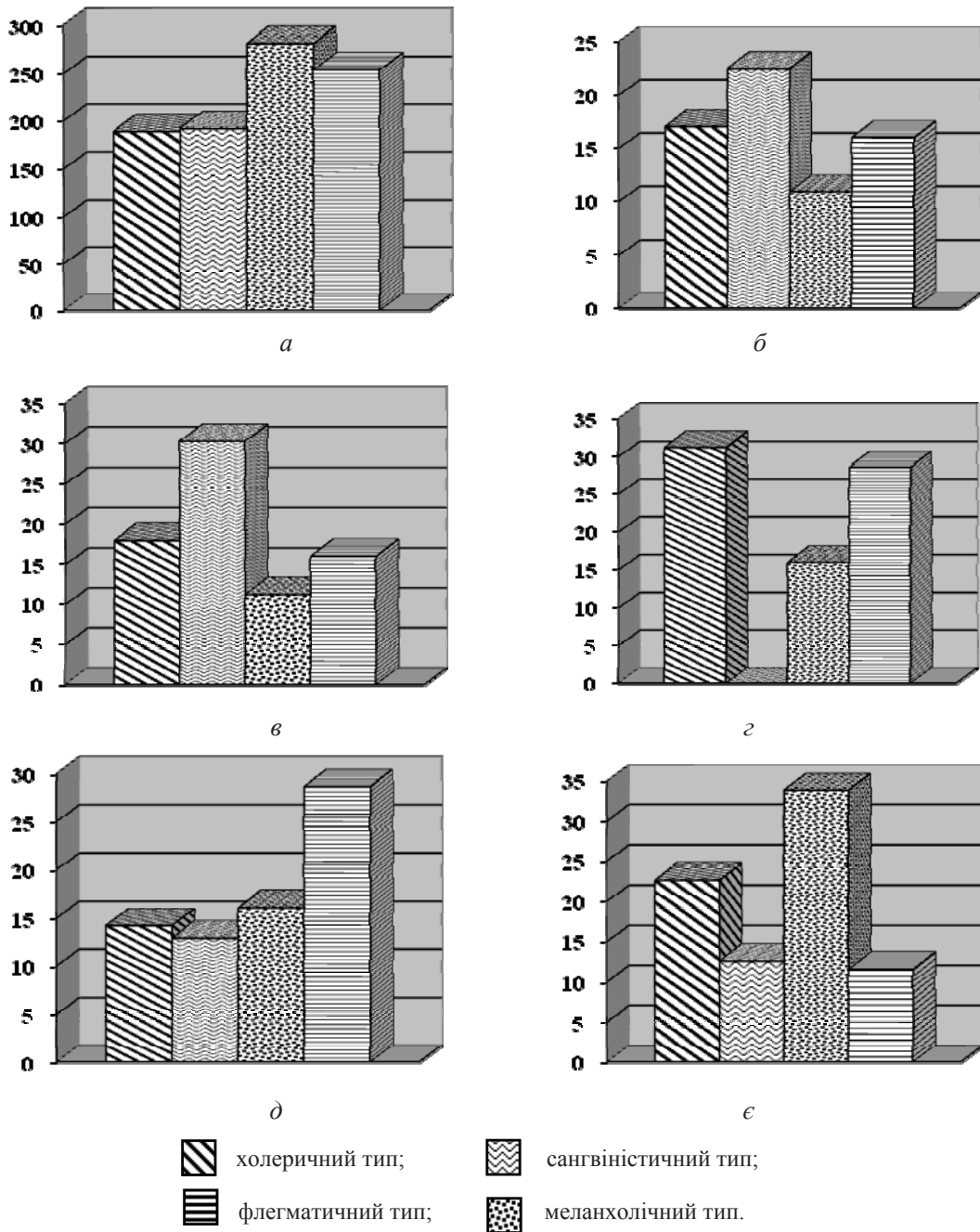
Досліджувані з високим рівнем стресостійкості та соціальної адаптації мали холеричний та сангвіністичний (екстравертовані) типи темпераменту. А досліджувані із низькими показниками – меланхолічний та флегматичний (інтровертовані) типи відповідно (рис. 1). Це може бути зумовлено роботою нервової системи, процесами збудження та гальмування, вищою стресостійкістю та адаптивністю.

За мотивацією на досягнення успіху високі показники переважно в осіб із сангвіністичним типом темпераменту. Відповідно низькі показники мали досліджувані з флегматичним та меланхолічним типами. Можна стверджувати, що особи з сангвіністичним типом темпераменту більше прагнуть досягати успіху, мають значно вищі результати у діяльності та володіють сильною мотивацією на досягнення успіху. Трохи менший показник мотивації на досягнення успіху у представників холеричного типу темпераменту порівняно з досліджуваними із сангвіністичним типом. Такі показники у холериків можуть бути причиною нестійкої уваги, частої зміни видів діяльності та неможливості довго витримувати її темп.

Для досліджуваних із переважанням холеричного типу темпераменту властиві високі показники стресостійкості та соціальної адаптації (середній бал $189 \pm 39,1$), високі показники мотивації на досягнення успіху (середній бал $17,1 \pm 2,3$) та переважання абстрактно-довільного типу засвоєння інформації (середній бал $31,3 \pm 8,2$). Зокрема, наявний низький середній бал за показниками абстрактно-послідовного (18 ± 4 балів), конкретно-послідовного ($14,2 \pm 2,8$ балів) та конкретно-довільного ($22,7 \pm 5,5$ балів) типів засвоєння інформації. Ці показники можуть бути зумовлені переважанням збудження у роботі нервових процесів та здатності до швидкого переключення з одного виду діяльності на інший.

Для досліджуваних з домінуючим сангвіністичним типом темпераменту характерні високі показники стресостійкості та соціальної адаптації (середній бал $192 \pm 52,4$), високі показники мотивації на досягнення успіху (середній бал $22,5 \pm 5,1$) та переважання абстрактно-послідовного типу засвоєння інформації (середній бал $33,5 \pm 4,9$). Відповідно у даної групи досліджуваних відмічено низький середній бал за показниками конкретно-послідовного ($12,9 \pm 2,2$ бали) та конкретно-довільного ($17,63,4$ бали) типів засвоєння інформації. Такі показники зумовлені великими резервними можливостями нервової системи та здатністю довго витримувати темп роботи у певній діяльності.

У осіб із більш вираженим меланхолічним типом темпераменту відзначено порогові показники стресостійкості та соціальної адаптації (середній бал $281 \pm 32,1$), середній показник мотивації на досягнення успіху (середній бал $11 \pm 4,1$) та переважання конкретно-довільного типу засвоєння інформації (середній бал $33,8 \pm 9,5$). Такі дані відображають перевагу гальмування у роботі нервових процесів, загальну чутливість та вразливість.

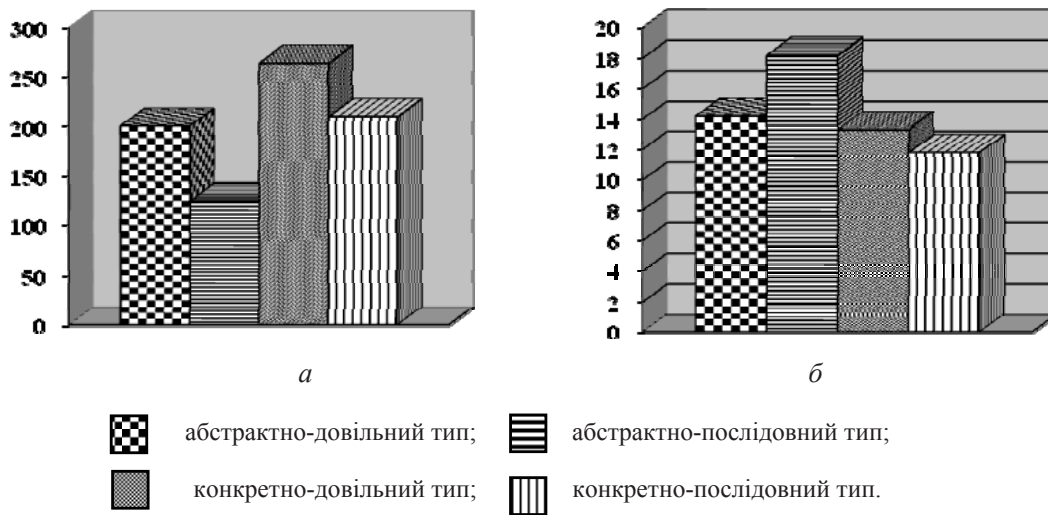
а – стресостійкість та соціальна адаптація; *б* – мотивація на досягнення успіху;
в – абстрактно-послідовний тип; *г* – абстрактно-довільний тип; *д* – конкретно-послідовний;
е – конкретно-довільний тип

Рис. 1. Психологічні особливості засвоєння інформації у представників різних типів темпераменту

У досліджуваних з домінуванням флегматичного типу темпераменту виявлено порогові показники стресостійкості та соціальної адаптації (середній бал 254 ± 44), мотивації на досягнення успіху (середній бал $16,1 \pm 3,5$) та переважання конкретно-послідовного типу засвоєння інформації (середній бал $28,6 \pm 7,5$). Також наявні низькі показники абстрактно-послідовного (середній бал $17,2 \pm 2,6$), абстрактно-довільного (середній бал $16,5 \pm 4,9$) та конкретно-довільного ($11,6 \pm 3,3$) типів засвоєння інформації. Ці показники спричинені слабкістю нервових процесів та неможливістю нервової системи довго утримувати темп навантаження.

Студенти з абстрактно-довільним типом здебільшого мали холеричний тип темпераменту. Для них характерна здатність до абстрагування, неструктурована форма діяльності та перевага візуального сприймання інформації. У досліджуваних із абстрактно-послідовним типом засвоєння інформації переважав сангвіністичний тип темпераменту, їм властива більш виражена здатність до послідовного, логічного та аналітичного мислення. Конкретно-довільному типу засвоєння інформації переважно відповідав меланхолічний тип темпераменту респондентів. Це може бути зумовлено неухважністю, непостійністю та інтуїтивністю засвоєння інформації у меланхоліків. У досліджуваних із конкретно-послідовним типом домінував флегматичний тип темпераменту. Флегматики здатні краще засвоювати конкретну інформацію, схильні до наглядності у навчанні та конкретизації у мисленні та спілкуванні. Таким чином, для емоційно стійких типів темпераменту характерні абстрактно-послідовний та конкретно-послідовний типи засвоєння інформації, а для емоційно нестійких типів темпераменту – абстрактно-довільний та конкретно-довільний типи відповідно.

Також виявлено деякі тенденції між стресостійкістю та соціальною адаптацією, мотивацією на досягнення успіху та типом засвоєння інформації (див. рис. 2). Досліджувані з високими показниками стресостійкості та соціальної адаптації відповідно здебільшого мали абстрактно-послідовний тип засвоєння інформації, а особи з низькими показниками – конкретно-послідовний тип. Більшість студентів із високими показниками мотивації на досягнення успіху мали абстрактно-послідовний тип засвоєння інформації, у досліджуваних із низькими показниками переважав конкретно-послідовний тип. Можна стверджувати, що абстрактно-послідовний тип засвоєння інформації допомагає краще долати стресові ситуації, адаптуватися до зміни у середовищі, відповідно формувати чітку мотивацію на досягнення успіху. Люди з конкретно-послідовним типом засвоєння інформації гірше адаптуються до нових умов.

a – стресостійкість та соціальна адаптація; *б* – мотивація на досягнення успіху

Рис. 2. Значення рівня толерантності залежно від типу засвоєння інформації

У результаті кореляційного аналізу з'ясовано наявність позитивних кореляційних зв'язків між показниками нейротизму та нестійкістю до стресостійкості та соціальної дезадаптації, а також абстрактно-довільним типом засвоєння інформації. Це може зумовлювати підвищену збудливість, витривалість нервових процесів та здатність до швидкого переключення з одного виду діяльності на інший, а також нестабільність нервових процесів.

Визначено, що кореляційні зв'язки між показниками екстраверсії і рівнем стресостійкості та соціальної адаптації, абстрактно-послідовним типом засвоєння інформації прямі. Це може вказувати на те, що аналітичний та логічний аналіз інформації дозволяє краще адаптуватися до стресових факторів та вирішенню труднощів.

На основі аналізу кореляційних зв'язків також виявлено зворотні зв'язки між показниками нейротизму та конкретно-послідовним типом засвоєння інформації, між показниками екстраверсії та абстрактно-довільним типом засвоєння інформації.

Також існують певні тенденції щодо зв'язків між показниками нейротизму та конкретно-довільним, абстрактно-довільним типами засвоєння інформації; показниками екстраверсії та конкретно-послідовним типом засвоєння інформації. Ці взаємозв'язки можуть бути зумовлені особливостями роботи нервової системи та функціонування психічних процесів і потребують подальшого більш глибокого та всебічного дослідження.

Висновки. Юність – найнасиченіший подіями етап у житті людини. На період юності припадають студентські роки, які відіграють важливу роль у становленні людини як розвинутої зрілої особистості та майбутнього фахівця з вищою освітою. Відповідно цей віковий період потребує особливої уваги і від самої молоді людини, і від тих, хто її оточує (батьки, викладачі, колеги та ін.).

1. Вивчивши теоретико-методологічні матеріали наукових надбань, зазначимо, що сучасний стан освіти, зокрема вищої, перехідний та не завжди відповідає вимогам та потребам суспільства. Але впровадження в навчальний процес вищої школи Болонської системи дозволило наблизитися вищій освіті України до міжнародної співпраці. Крім розширення освітнього простору, Болонська система освіти висуває певні вимоги до навчання та надає можливості отримати згідну освіту. Студенти мають успішно оволодівати знаннями та відповідати вимогам сучасної освіти, тому дослідження факторів, що впливають на успішність у навчанні, актуальне та перспективне. Враховуючи індивідуально-психологічні особливості студентів, із метою кращої організації навчального процесу професорсько-викладацький склад зможе допомогти студентам успішно адаптуватися до навчальної діяльності вищої школи та впевнено здобувати професійні знання, уміння та навички.

2. Проведені дослідження дозволили підтвердити гіпотези та відповісти на окремі питання. Визначено певні індивідуально-психологічні особливості досліджуваних, зокрема взаємозв'язки між особливостями обробки інформації, рівнем стресостійкості та соціальної адаптації, показниками мотивації на досягнення успіху. Встановлено прямі взаємозв'язки між показниками нейротизму та екстраверсією та соціальною дезадаптацією, абстрактно-довільним типом засвоєння інформації; екстраверсії та абстрактно-послідовним типом засвоєння інформації, рівнем стресостійкості та соціальної адаптації. Зворотні кореляційні зв'язки виявлено між показниками нейротизму та конкретно-послідовним типом засвоєння інформації; між показниками екстраверсії та абстрактно-довільним типом засвоєння інформації.

3. За результатами дослідження більшість досліджуваних студентів другого курсу успішно навчаються та здобувають професійні вміння. Але значна частина студентів має низькі показники деяких індивідуально-психологічних особливостей, що може позначитися на успішності навчання. Припускаємо, що такі студенти потребують додаткової уваги з боку викладачів та психологів для покращення показників навчання та адаптації у вищій школі.

Рекомендації. Враховуючи сучасний стан розвитку освіти в Україні, перехід на Болонський процес навчання та наявність випадків неуспішної адаптації до навчання студентів вищої школи, вважаємо доцільним діагностувати

індивідуально-психологічні особливості студентів перед початком та після завершення навчального семестру для підвищення рівня успішності навчання, покращення стану здоров'я та правильної адаптації студентів під час навчання у вищій школі.

Показники нейротизму та екстраверсії корелювали з більшою кількістю інших показників досліджуваних. Таким чином, припускаємо, що на основі діагностики показників темпераменту зможемо передбачити показники таких важливих для навчання у вищій школі індивідуально-психологічних особливостей, як стресостійкість та соціальна адаптація, мотивація на досягнення успіху, тип засвоєння інформації.

Також своєчасне визначення адаптивних можливостей студентів-першокурсників до навчального процесу дає можливість дозувати розумові та фізичні навантаження, розробляти програми навчання відповідно до можливостей нервової системи студентів для поліпшення й оптимізації засвоєння навчального матеріалу студентами протягом усього навчального періоду в вищій школі.

Отже, сучасні умови життя спонукають змінювати застарілі моделі навчальної діяльності у вищих навчальних закладах, переглядати методи діагностики стану здоров'я людини та створювати новітні методи та програми для покращення життя молодого покоління в Україні.

Бібліографічні посилання

- Akimov, M. (2012), "Value speed and accuracy of response choice with the basic properties of the nervous system" ["Spivvidnoshennya shvydkosti i tochnosti reaktsiy i vyboru z osnovnymy vlastyvostyamy nervovoyi systemy"], *Novye issledovaniya v psikhologii yu vozrastnoy fyziologii – New research in psychology and age physiology*, Vol. 1, p. 102–114.
- Berezovin, N. (2009), "Adaptation of students to university life: psychological and pedagogical aspects" ["Adaptatsiya studentiv do zhyttyediyalnosti vuzu: psikhologo-pedahohichni aspekty"], *Izbrannyye nauchnyye trudy – Favourite scientific works*, MGU, Moscow.
- Boyko, I. (1999), "Psychological adaptation to new teenager learning conditions" ["Psikhologichna adaptatsiya pidlitka do novykh umov navchannya"], *Psikhologiya. Zbirnik naukovikh prats' – Psychology. Collection of science works*, Vol. 2, p. 92–96.
- Comadena M., Hunt S. & Simonds C. (2007), "The Effects of Teacher Clarity, Nonverbal Immediacy, and Caring on Student Motivation, Affective and Cognitive Learning", *Communication Research Reports*, Vol. 24, Issue 3, p. 241–248.
- Dmitriev, V. (2002), "The experience of screening social and psychological factors in adaptive activity of pedagogical universities students" ["Dosvid sotsialno-psikhologichnoho skryninhu faktoriv adaptivnoyi aktyvnosti studentiv pedahohichnoho VNZ"], *Visnik Chernigivs'koho derzhavnoho pedagogichnoho universitetu – Bulletin of Chernihiv State Pedagogical University*, Vol. 7 No. 24, p. 275–281.
- Egorov, V. (2007), *Psychology of individual differences* [Psikhologhiya indyvidualnykh vidminnostey], Prosvita, Moscow.
- Ilyin, E. (2011), *Psychology of creativity, creativity and talent* [Psikhologhiya tvorchosti, kreatyvnosti, obdarovanosti], Piter, Saint Petersburg.
- Joint Declaration of European Ministers of Education (1999), "European space for higher education" ["Spilna deklaratsiya ministriv osvity Yevropy "Yevropeyskyu prostir u sferi vyshchoyi osvity"], Bologna, European Union.
- Kazmirenko, V. (2004), "Research Program of psychosocial factors adaptation of the young man to study at university and future profession" ["Prohrama doslidzhennyap sykhosotsialnykh chynnykiv adaptatsiyi molodoyi lyudyny do navchannya u VNZ ta maybutnoyi profesiyi"], *Praktychna psikhologhiya ta sotsialna robota – Practical Psychology and Social Work*, Vol. 6, p. 76–78.
- Klimov, A. (2010), "Personalization" ["Indyvidualnyy styl diyalnosti"], Science, Moscow.

- Kovalenko, V. & Kornatsky, V. (2011), Regional patterns of health of the people of Ukraine [Rehionalni osoblyvosti rivnya zdorov'ya narodu Ukrayiny], Prosvita, Kyiv.
- Kondratova, N. (1999), "Problems of adapting university students: the content, form, psychological specificity" ["Problemy adaptatsiyi studentiv VNZ: zmist, formy, psykholohichna spetsyfika"], *Psykhologhiya – Psychology*, Vol. 26, p. 191–196.
- Leea, C., Chengb, C., Raia, S. & Depickerea, A. (2005), "What affect student cognitive style in the development of hypermedia learning system?", *Computers & Education*, Vol. 45 No. 1, p. 1–19.
- Liakhov, I., Vchitel, O. (2001), "Using systematic analysis of the process of adaptation of first-year students" ["Vykorystannya systemnoho analizu protsesu adaptatsiyi studentiv-pershokursnykiv"], *Ridna shkola – Mother School*, Vol. 1, p. 110–116.
- Makarenko, N., Voronovskyi, V. & Panchenko, V. (1991), "Interrelation of individual physiological properties with academic success in universities" ["Zv'yazok indyvidualnykh psykholohichnykh vlastyvostry z uspishnistyu navchannya u VNZ"], *Psykhologichnyy zhurnal – Psychological Journal*, Vol. 8, p. 121–145.
- Mamaev, L., Degtyarev, L. & Dobryk, L. (1996), "Adaptation of Lyceum graduate students in conditions of high school" ["Adaptatsiya studentiv-vypusknkyk litseyu v umovakh vyshchoyi shkoly"], *Novi tekhnolohiyi navchannya – New learning technologies*, p. 249–253.
- Ohromiy, G. & Kasuga, O. (2014), "Criteria for determining the exercise tolerance", *Universitatea de Stat din Moldova – National Institute of Physical Education and Sport*, Chisinau, Moldova, Vol. 16, p. 82–90.
- Ohromiy, G. & Nozdrin, S. (2012), "Individual approaches to optimization of adaptive capabilities of students to the educational process in higher educational institutions" ["Indyvidual'nyye podkhody optimizatsiyi adaptatsionnykh vozmozhnostey studentov k uchebnomu protsesu v vysshikh uchebnykh zavedeniyakh"], *Materialy nauchno-praktycheskoy konferentsiyi "Psikhologicheskoye zdorov'ye i blagopoluchye natsiy: problemy, realiy, perspektivy" – Psychological Health and well-being of the nation: the problem and perspectives, Donetsk, Ukraine, 2011 Nov 25-26*, p. 254–257.
- Pavlov, I. (1952), Complete Works in 6 volumes [Povne zibrannya tvoriv v 6 tomakh], Vol 3, Izdatel'stvo akademii nauk SSSR, Moscow.
- Plotnikova, A. (2001), "Importance of studying freshmen individual characteristics during didactic adaptation" ["Vazhlyvist vyvchennya indyvidualnykh osoblyvostry pershokursnykiv u period dydaktychnoyi adaptatsiyi"], *Ridna shkola – Mother School*, Vol. 10, p. 96.
- Reznik, T. (2002), "Psychological content of the difficulties in teaching first-year students" ["Psykholohichnyy zmist trudnoshchiv u navchanni studentiv-pershokursnykiv"], *Practical Psychology and Social Work – Praktychna psikhologiya i sotsial'na robota*, p. 185–202.
- Selye, H. (1975), "Confusion and controversy in the stress field", *Journal of Human Stress*, Vol. 1 No. 2, p. 37–44.
- Shawer, S., Gilmore, D. & Banks-Joseph, S. (2008), "Student Cognitive and Affective Development in the Context of Classroom-level Curriculum Development", *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, Vol. 8 No. 1, p. 1–28.
- Smart, J. & Marshall, J. (2012), "Interactions Between Classroom Discourse, Teacher Questioning, and Student Cognitive Engagement in Middle School Science", *Journal of Science Teacher Education*, Vol. 24 No. 2, p. 249–267.
- Strelau, J. (1998), "Temperament: A psychological perspective", Plenum Press, New York.
- Tuovinen J. (2000), "Optimizing student cognitive load in computer education", *Proceedings of the Australasian conference on Computing education*, New York, NY, USA, p. 235–241.

Надійшла до редакції 30.04.2015